

STADSWANDELING bij *Het Pauluslabyrint*

In 2017 verscheen *Het Pauluslabyrint* van Jeroen Windmeijer, inmiddels beter bekend als de Dan Brown van de Lage Landen. *Het Pauluslabyrint* is het vervolg op *De bekentenissen van Petrus* uit 2015.

Leiden schudt op zijn grondvesten als tijdens het plaatsen van vuilcontainers een ondergronds gangenstelsel wordt ontdekt. Het wordt nog vreemder als kort daarop een onbekende, bebloede jongeman opduikt uit het puin. Als archeoloog is Peter de Haan meteen al geïnteresseerd in het verborgen gangenstelsel. Wanneer twee collega's van de universiteit spoorloos verdwijnen, is hij genoodzaakt het mysterie van het labyrint voorgoed te ontrafelen. Gaandeweg stuit hij op een deel van de vaderlandse geschiedenis dat niet voor niets eeuwenlang verborgen is gebleven. Zijn de vermiste collega's wel gebaat bij het onthullen van deze schimmige geheimen? Hora est, maar wiens laatste uur heeft geslagen?

De wandeling voert langs locaties die een rol spelen in *Het Pauluslabyrint*. U volgt delen van de weg die hoofdpersoon Peter de Haan op 20 en 21 maart 2015 door de oude binnenstad van Leiden moet afleggen om het eeuwenoude mysterie te ontrafelen.

De aanbevolen route is ongeveer zes kilometer lang (=± 1,5 uur) en eindigt in het hart van de binnenstad. Tegen het einde is er de mogelijkheid de route met ongeveer een kwartier in te korten.

De nummers in de tekst verwijzen naar de nummers op de kaart achter in *Het Pauluslabyrint*. De letters geven bezienswaardigheden aan die niet op de kaart staan aangegeven. Sommige plekken spelen wel degelijk een rol in het boek, anderen zijn te interessant om zomaar aan voorbij te lopen.

De wandeling begint op de Rijnsburgerbrug, ongeveer 200 meter van station Leiden Centraal en komend vanaf de rechter- of westzijde van het station. Ongeveer halverwege, op Stationsweg 26, vindt u de VVV/Tourist Information Leiden.

A

Als u vanaf de Rijnsburgerbrug naar links kijkt, ziet u de achttiende-eeuwse stellingmolen De Valk, tegenwoordig een molenmuseum. Dit is de laatst overgebleven van zeven soortgelijke hoge molens die aan de rand van de stad stonden om zoveel mogelijk wind te kunnen vangen.

Na jarenlang alleen maar een 'draaiende' molen te zijn geweest, kan De Valk tegenwoordig weer malen. De laatste molenaarsfamilie die hier woonde heette Van Rhijn. Een familierelatie met de schilder Rembrandt van R(h)ijn bleek, tot teleurstelling van de familie, niet aantoonbaar.

Ga vanaf de Rijnsburgerbrug richting de binnenstad, maar sla direct rechtsaf de poort van Museum Volkenkunde door.

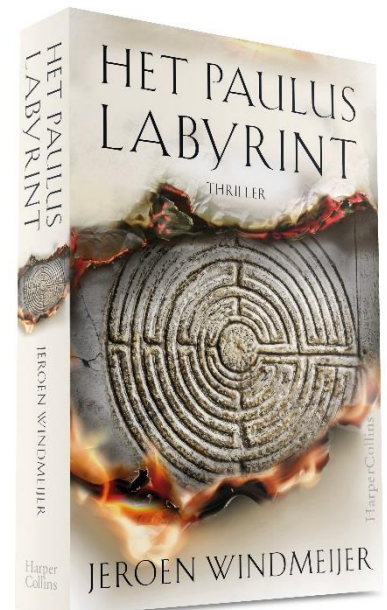
(Mocht de poort gesloten zijn, loop dan nog even door en sla rechtsaf de Eerste Binnenvestgracht in. Blijf deze met de bocht mee naar links volgen, steek de Morsstraat over [u loopt achter de Morspoort langs] en ga rechtdoor. U komt weer op de aanbevolen route bij Park de Put.)

1

Museum Volkenkunde is gevestigd in het voormalig Academisch Ziekenhuis dat in 1873 als eerste universitaire ziekenhuis in Nederland werd gebouwd. Na een halve eeuw was het al te klein en moest het ziekenhuis verhuizen. Sinds 1937 is het gebouw in gebruik door Rijksmuseum Volkenkunde, een van de oudste volkenkundige musea ter wereld. Topstukken in de collectie zijn onder andere de vijf Japanse beelden in de Boeddhazaal, de Lombok-diamant en de vierde-eeuwse 'Leyden Plate' van de Maya's.

De grote totempaal op het voorplein werd in 2012 speciaal voor het museum gemaakt door indianen van de Noordwestkust van Amerika.

's Zomers ligt aan de steiger een *waka tete kura*, een ceremoniële kano uit Nieuw-Zeeland. Achter op het terrein, in het boothuis, ligt een *waka taua*, een tweede ceremoniële kano die alleen door mannen en bij speciale gelegenheden gebruikt mag worden. De houten versieringen van de kano's en het boothuis werden in 2005 ter plekke gemaakt door Maori-kunstenaars.

ISBN: 9789402722307

Prijs: € 19,99

www.harpercollins.nl

Hij liep de Tweede Binnenvestgracht uit en stak de Steenstraat schuin over. Om van de openbare weg af te zijn, wandelde hij het rustige terrein van het Rijksmuseum voor Volkenkunde op. Daar passeerde hij de kantoorgebouwen waar doordeweeks de medewerkers van het museum zaten en liep richting de museumingang, die hij links liet liggen. Om zijn gedachten te ordenen ging hij even op een muurtje zitten. *Een computer*, dacht hij, *waar haal ik zo gauw weer een computer vandaan?* Hij staarde voor zich uit en zag juist op dat moment twee mensen uit het museum naar buiten komen. De studiezaal van het museum natuurlijk, die was open voor publiek. Hij had er als student eens een paar weken zitten studeren vanwege een paper die hij had geschreven over Mayatempels in Guatemala. Hij beklom de trappetjes richting de ingang. Binnen kocht hij een toegangskaartje, dat hij ook gewoon betaalde, waarna hij rechtstreeks naar de mediatheek ging. Hij nam plaats achter de eerste de beste computer die vrij was.

Blijf het pad langs het water volgen tot u aan de andere kant de museumtuin weer verlaat. Loop rechtdoor, voor de Morspoort langs, en neem het pad tussen het water en boutiquehotel D'Oude Morsch naar Park de Put.

2

De Morspoort is een van de twee overgebleven stadspoorten van Leiden. De poort werd in 1669 gebouwd naar een ontwerp van de Leidse bouwmeester Willem van der Helm (1628-1675). In de zeventiende eeuw waren stadspoorten niet alleen functioneel, ze moesten ook de rijkdom en het prestige van de stad uitstralen. Daarom werden ze vaak niet door militaire ingenieurs ontworpen, maar door civiele architecten en bouwmeesters zoals Van der Helm.

Molen De Put is een reconstructie van een vroeg-zeventiende-eeuwse standaardmolen. De molen is in 1987 herbouwd op de originele fundamenten uit 1619. De Put is een werkende graanmolen. Als de molen open is, kunt u er gemalen graan kopen. De molenaar van De Put, Philip Pijnaken, is geboren in molen De Valk (zie hiervoor bij punt A), waar zijn vader beheerder van het molenmuseum was.

Loop de Rembrandtbrug over en ga rechtdoor de Weddesteeg in, tot voorbij het witte huis.

B

In deze steeg werd de schilder Rembrandt Harmensz. Van Rijn (1606-1669) geboren. Een gevelsteen in het huis links geeft de plek aan waar zijn geboortehuis stond. Rembrandts vader en grootmoeder bezaten twee moutmolens, van hetzelfde type als molen De Put. Rembrandt woonde en werkte, met een korte onderbreking, tot 1631 in Leiden. Aangetrokken door de mogelijkheden van grotere opdrachten verhuisde hij toen naar Amsterdam. Daar zou hij zijn bekendste werken, zoals *Het Joodse Bruidje*, *De Staalmeesters* en *De Nachtwacht* maken.

Loop verder de Weddesteeg uit en steek de straat over. Sla linksaf en ga direct de eerste steeg rechts in (Sliksteeg). Sla halverwege de steeg linksaf en loop onder een huis door naar de Oude Varkenmarkt. Sla hier rechtsaf richting de Doelenpoort.

C

De Oude Varkenmarkt was oorspronkelijk een gracht in het verlengde van de verderop gelegen Doelengracht, die deze verbond met de Rijn. Al in de middeleeuwen werd de gracht gedempt om zo ruimte te maken voor het parkeren van grote wagens die de stad niet in mochten.

De gracht die voor de Doelenpoort langs loopt is de Groenhazengracht. Dit is waarschijnlijk de enige gracht in Nederland die naar een prostituée is vernoemd. In de middeleeuwen bevond zich hier namelijk de rosse buurt van Leiden en in het hoekpand woonde toen een prostituée die de bijnaam 'het Groene Haasje' droeg.

De Doelenpoort werd in 1645 gebouwd naar ontwerp van de Leidse stadsbouwmeester Arent van 's Gravesande (1610-1662), de voorganger van Willem van der Helm. Het beeldhouwwerk stelt Sint-Joris met de draak voor. De poort gaf toegang tot de oefenterreinen van de schutters. De Leidse schutterij bestond officieel tot 1798, maar had al sinds het midden van de zeventiende eeuw vrijwel geen militaire betekenis meer. Aan het begin van de negentiende eeuw werd het Doelenterrein een legerkazerne. Er zijn verschillende regimenten in gelegerd geweest tot de Militaire Koksschool in 1980 als laatste het terrein verliet. Het is nu deels bebouwd met woningen en deels met gebouwen van de universiteit.

Op de hoek van de Doelengracht en de Groenhazengracht ziet u ambachtelijk bakker Ús Bertus. Hier wordt al sinds 1933 Fries brood gebakken. U kunt hier brood kopen dat gemaakt is van meel van molen De Put.

Fragment uit *Het Pauluslabyrint*

Niet veel later was hij bij de Morspoort. Het was stil op straat. Hij liep over de ophaalbrug bij molen De Put de Weddesteeg in, langs het geboortehuis van Rembrandt. Snel stak hij het Noordeinde over om bij de Oude Varkenmarkt rechtsaf te slaan. Voor de toegangspoort tot de Sebastiaansdoelen stond hij stil om omhoog te

kijken. Hij moest letterlijk vele honderden malen onder deze poort door gelopen zijn, maar nu pas zag hij voor het eerst echt goed wat hier afgebeeld was. In een stad die je zo bekend was, werd je blind voor je omgeving. Boven op de poort stond een beeldhouwwerk van een gehelmde ruiter te paard die de strijd aanging met een draak. Het dier lag al half verslagen onder het paard en richtte zich nog net op, in een laatste poging te ontkomen aan de dodelijke steek van de speer. Sint-Joris en de draak... Hij dacht terug aan de woorden van Fay Spežamor in het Rijksmuseum voor Oudheden: 'Het gaat om zelfbeheersing, om het beteugelen van de lusten om je niet voortdurend mee te laten sleuren in die rivier van hartstochten. Zo kun je je richten op het werkelijke goede, op God. Je komt het overal tegen, het overwinnen van begeerte en verlangen. Als de geest de materie niet overwint, blijft de ziel gevangen in de stof, het lichaam als kerker... Het is een oeroud thema, dat we in heel veel verhalen tegenkomen. Al die ridders die tegen draken vechten, de beroemde Sint-Joris die de draak verslaat, het gaat allemaal om het overwinnen van onze dierlijke natuur.

Ga onder de Doelenpoort door en loop rechtdoor langs het water tot het einde van de Sebastiaansdoelen.

(Let op! Het volgende stukje van de route staat niet op de kaart in het boek aangegeven.)

Sla hier rechtsaf en loop door tot op de Paterbrug.

3

Aan de overkant van het water staat de Leidse universiteitsbibliotheek. Deze was eeuwenlang gevestigd in de oude Faliede Begijnenkerk, samen met de Studentenschermschool en het vermaarde Anatomisch Theater, waar niet alleen publiekelijk lichamen werden ontleed maar ook skeletten en oudheidkundige en volkenkundige voorwerpen tentoongesteld werden. De bibliotheek verhuisde begin jaren tachtig van de vorige eeuw naar het huidige gebouw. Hier worden meer dan zes miljoen boeken en tijdschriften beheerd (op papier en digitaal), waaronder honderden unieke handschriften uit de middeleeuwen. Op het dak van de 'oude' bibliotheek werd in 2017 de Asian Library gerealiseerd.

Loop terug naar de Sebastiaansdoelen en ga rechtdoor over de brug en door het hek de tuin van Hortus Grand Café in.

(Als het hek dicht is, sla dan linksaf en vervolgens twee keer rechtsaf. Loop door tot het hek van de Leidse universiteit aan de rechterkant. Ga het hek door en ook door de poort iets verderop. U bent weer op de aanbevolen route bij de Hortus Botanicus.

Als ook dit hek of de poort dicht is, vervolg dan de aanbevolen route op het Rapenburg.)

Loop door tot het einde van de grote kas en sla hier rechtsaf naar het voorterrein van de Hortus Botanicus. Loop door naar het midden van de houten omheining.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

De Hortus was zijn favoriete plek voor een korte wandeling tijdens de lunch of gewoon om even een luchtje te scheppen. Hij had weleens een praatje gemaakt met de twee imkers, die allebei Fred heetten. Een van beiden was de nazaat van de schrijver van het allereerste Nederlandstalige boekje over bijen, echt heel wonderlijk hoe een interesse soms overgeërfd werd. Hij begon te lopen over een pad dat evenwijdig aan het water liep. De Hortus baadde in het licht van de volle maan, dat lange schaduwen van zijn lichaam op de grond wierp. Hij kwam uit bij de zijkant van het grote gebouw aan de Nonnensteeg. Hier stonden een paar rieten bijenkorven, maar er was geen enkele activiteit te bespeuren. Hij legde zijn oor te luisteren op een van de korven, maar het bleef doodstil. Geen gezoem, geen getril, niets. Voorzichtig tilde hij de korf op.

4

De Hortus Botanicus werd in 1590 gesticht als onderdeel van de Leidse universiteit. Het is de oudste botanische tuin van Nederland. De oorspronkelijke tuin besloeg alleen de voortuin tot aan het water. Binnen de houten omheining is een reconstructie van die tuin te zien. Links naast de poort achter u staat een goudenregen die door de eerste hortulanus, Dirck Cluyt, is geplant. Deze boom is al te vinden in een inventaris die Pieter Pauw in 1601 maakte. In de achttiende en negentiende eeuw werd de tuin over het water heen aanzienlijk uitgebreid. Bekende gebouwen zijn de Victoriakas (links achter de bomen), waar elk jaar de spectaculaire Victoria Amazonica-waterlelie bloeit, en de Orangerie (rechts) uit 1744, naar ontwerp van Daniel Marot. Achter de Orangerie bevinden zich grote tropische kassen.

(Wie de Hortus Botanicus of het bezoekerscentrum in de Oude Sterrewacht wil bezoeken [zie verderop bij punt 5] kan een alternatieve route door de Hortus nemen. Er wordt entree gevraagd. De Museumjaarkaart is ook geldig. Het bezoekerscentrum is niet altijd open. Zie voor actuele openingstijden:

<https://www.hortusleiden.nl/plan-je-bezoek/openingstijden-tarieven>.

Loop via de kassa de Hortus in, ga over de brug en dan naar links tot voorbij de kassen. Sla rechtsaf en loop door tot de singel. Blijf het pad langs het water naar links volgen tot de Oude Sterrewacht voor het bezoekerscentrum. Loop door langs het water en ga via een draaihek naar buiten [let op, het hek draait

maar in één richting dus u kunt dan niet meer terug]. Sla hier linksaf. U bent weer op de aanbevolen route bij de Oude Sterrewacht.)

Verlaat het voorterrein van de Hortus door de poort achter u.

D

Het Academiegebouw (rechts) dateert uit 1516 en was oorspronkelijk de kapel van een klooster. Het gebouw werd in 1581 in gebruik genomen door de Leidse universiteit, die enige jaren daarvoor, in 1575, was gesticht. Er was toen behoefte aan een protestantse universiteit in Nederland en de instelling werd aan Leiden gegund als compensatie voor het doorstaan van een beleg door het Spaanse leger in 1574.

Het Academiegebouw, waar volgens eeuwenoude tradities oraties en promoties plaatsvinden, is nog steeds het hart van de universiteit. Boven de deur ziet u het raam van het 'zweetkamertje', de ruimte waar de kandidaten vroeger de uitkomst van hun examen afwachten. Nog steeds mogen afgestudeerden, doctoren en eredoctoren er hun handtekening op de muur zetten. Leden van het Koninklijk Huis hebben hier hun handtekening staan, maar ook bijvoorbeeld Winston Churchill en Nelson Mandela. Het Academiegebouw is niet voor bezoekers toegankelijk.

Verlaat het plein voor het Academiegebouw door het hek en sla rechtsaf het Rapenburg op. Neem de eerste steeg rechts (Nonnensteeg), sla aan het einde linksaf en loop door langs het water tot u op de Sterrenwachtlaan bent. Sla hier rechtsaf naar de Oude Sterrewacht.

(In 2017 is de Sterrenwachtlaan vanwege bouwwerkzaamheden nog niet toegankelijk. In dat geval gaat u via een noodbrug over de Vijfde Binnenvestgracht naar de Oude Sterrewacht.)

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Hij rende in de richting van het hek dat grensde aan het terrein van de Sterrenwacht. Vlak naast zijn oor hoorde hij het zoeven van een pijl die hem op een haar na miste en trillend in een boom tot stilstand kwam. Gejaagd keek hij achterom, maar hij zag niemand meer. Het hek, dat een meter of tweehoog was, sloot de Hortus aan deze zijde af. Hij zette zijn voet op een dwarsspijl en hees zich zo snel hij kon omhoog. Boven op het hek probeerde hij half te gaan liggen om zo zijn benen over de omhoogstaande spijlen heen te zwaaien. De punten prikten in zijn buik en borst. Het leek te gaan lukken, maar toen hij zich omlaag wilde laten vallen, bleef zijn jas achter een van de punten haken zodat hij een kort moment tussen hemel en aarde zweefde. Hij reikte met zijn handen naar de plek waar hij vastzat, beseffend dat hij op deze manier wel een erg gemakkelijke prooi voor de boogschutter was. Maar de situatie loste zichzelf op doordat zijn jas los scheurde en hij omlaag viel. Peter sprong op en rende half gebogen weg van het hek. In een portiek van een van de gebouwen van Sterrenwacht bleef hij even staan schuilen, buiten adem en hevig bezweet.

5

De Leidse universiteit had al in 1633 een sterrenwacht op het dak van het Academiegebouw. De sterrenwacht waar u nu voor staat is in 1861 gebouwd naar voorbeeld van de Pulkova Sterrenwacht in Sint-Petersburg. Het was het begin van de tijd, ruim een eeuw, waarin Leidse sterrenkundigen tot de wereldtop behoorden. Zo werkte Willem de Sitter samen met Albert Einstein aan de consequenties van de algemene relativiteitstheorie voor de kosmologie en bewees Jan Hendrik Oort het bestaan van de naar hem genoemde 'Oort-wolk', een ring van kometen op grote afstand van de zon.

Alle sterrenkijkers van de sterrenwacht staan op funderingen los van het gebouw, om zo trillingsvrij mogelijk te kunnen zijn. Een van de belangrijkste sterrenkijkers stond op honderd heipalen in het lage gedeelte rechts. Met deze meridiaankijker werd tot 1919 de officiële Nederlandse tijd bepaald. Die werd per telegraaf doorgegeven aan de Nederlandse havens. Om zo lang mogelijk waarnemingen te kunnen doen, mochten aan de overkant van de singel zuid van de meridiaankijker geen huizen worden gebouwd.

Sinds 1970 wordt de sterrenwacht niet meer voor wetenschappelijke waarnemingen gebruikt. In de kelders van de Oude Sterrewacht is een bezoekerscentrum ingericht dat op woensdag en in het weekend open is. De toegang is via de Hortus Botanicus (zie hiervoor bij punt 4).

Loop terug onder de poortwoning door de Sterrenwachtlaan uit.

(In 2017 is de Sterrenwachtlaan vanwege bouwwerkzaamheden nog niet toegankelijk. In dat geval gaat u terug over de noodbrug en de Vijfde Binnenvestgracht en neemt u de eerste steeg rechts (Zegersteeg). Steek de straat over en sla rechtsaf, vervolgens de eerste steeg links. U komt weer op de aanbevolen route bij de Bakkersteeg.)

Steek de straat over, ga even naar rechts en direct daarna naar links de Bakkersteeg in. Steek de brug over de Vliet over en sla direct linksaf. Ga aan het einde naar rechts. U bent weer op het Rapenburg.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Nu, zoveel jaren later, stond Daniël in de kamer van het huis aan het Rapenburg waar een van de zeven toegangen tot hun ondergrondse wereld was. Onder het huis waar ze nu waren lag een stuk van de overkluisde Roomgracht, die van het Rapenburg naar de Doelengracht liep, waar in vroegere tijden een groot nonnenklooster had gelegen. De Roomgracht had ooit de scheiding gevormd tussen het kloosterdeel van de nonnen en dat van de lekenzusters. Na de Reformatie had het kloostercomplex geleidelijk aan plaatsgemaakt voor woonhuizen. Dit huis was vanaf het allereerste begin al in het bezit van de gemeenschap. Bij de bouw van het huis, tussen 1630 en 1635, werd de Roomgracht onder het woonhuis overkluisd. Niet lang erna werd de ontstane tunnel door het genootschap aangesloten op de rest van het gangenstelsel. Daniël was naar het huis toe gekomen, zoals veel van de andere leden. Vanuit de woonkamer had hij zicht op het pand van Augustinus, de studentenvereniging waar hij zo lang lid van geweest was.

E

Aan de overkant ziet u in de kademuur een dichtgemetselde boog. Die geeft de plek aan waar tot in de zeventiende eeuw het verlengde van de Leidse Vliet, onder de naam Donkeregracht, deels onder de huizen doorliep naar de Rijn. Na klachten van omwonenden werd deze eerst overkluisd en ten slotte deels gedempt. Delen van de overkluizing die onder huizen doorliepen zijn echter nog bewaard gebleven (zie verderop bij punt I).

Loop verder het Rapenburg af, steek de straat over en ga het park in. Volg het pad langs het water tot halverwege, bij het standbeeld van burgemeester Van der Werf.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Na de Breesstraat te hebben overgestoken, schoot hij net voorbij boekhandel De Kler rechts de Boomgaardsteeg in. Zo kwam hij uit op de Steenschuur met aan de overkant van de gracht het in de schemer gehulde park. Via de linker ingang leek iemand het park in te gaan, rustig lopend, alsof hij een avondwandeling maakte. Was het verbeelding? Peter vertraagde nu ook zijn pas en bleef dicht bij het Lorentzgebouw, terwijl hij zichzelf dwong niet om te kijken om geen argwaan te wekken. Hij stak de Steegbrug over. De figuur liep nu achter het beeld van burgemeester Van der Werff langs, nog steeds op zijn gemak, en ging op een van de bankjes zitten. Hij pakte nog net geen broodtrommeltje zoals kantoormensen die er weleens lunchten, maar keek in plaats daarvan strak voor zich uit. Buiten zijn gezichtsveld naderde Peter de figuur. Net op het moment dat hij zich schrap zette voor een sprint en een mogelijk nieuwe achtervolging, draaide de persoon zich in zijn richting om. 'Ah, daar ben je,' sprak die rustig, alsof ze precies op dit tijdstip aangesproken hadden.

F

Het Van der Werfpark is aangelegd op een terrein dat braak kwam te liggen na de ontploffing van een kruitschip in 1807. Het standbeeld is dat van Pieter Adriaansz. Van der Werf, burgemeester van Leiden tijdens het beleg in 1574. Hij zou toen zijn lichaam als eten hebben aangeboden aan de hongerende bevolking. Hoewel tegenwoordig getwijfeld wordt aan de geloofwaardigheid van dit verhaal, blijft Van der Werf een van de helden van het Beleg en Ontzet van Leiden.

Aan de overkant, in de kademuur, is nog een dichtgemetselde boog te zien. Dit is het begin van de Langebrug, een 'brug' van ruim zeshonderd meter breed die aan het andere einde weer op het Rapenburg uitkwam. Van oorsprong was dit de oudste stadsgracht van Leiden. Alle huizen aan de noordkant stonden direct aan de gracht, met elk een eigen brug naar de voordeur. Van opzij leek dit één 'lange brug'. In de zeventiende eeuw werd van stadswege de hele gracht overkluisd. Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw was het nog mogelijk om onder de Langebrug door te varen, maar toen was de overkluizing zo in verval geraakt dat de gracht werd gedempt en plaats moest maken voor riolering.

Vervolg het pad langs het water tot voorbij het hek aan de andere kant van het park.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Voor de tweede keer die avond stak hij de Nieuwsteegbrug over, het Van der Werfpark in, waar hij eerder Raaf ontmoet had. Hij liep over het rechte schelpenpad dat evenwijdig aan het water liep. Af en toe keek hij om, maar hij leek niet gevolgd te worden. Even later was hij op de Garenmarkt, met op de hoek de synagoge. Het plein stond vol geparkeerde auto's, maar er waren geen mensen te zien. Zomaar aanbellen was geen optie, zeker niet nu er een opsporingsbevel tegen hem liep. Peter liep langs het Joodse studentenhuus, waar nog lichten brandden, tot aan de grote deur van de synagoge. Hij duwde tegen de deur, maar zonder enige overtuiging, want hoe groot was de kans dat die open zou gaan? Toen deed hij een paar stappen terug en tuurde omhoog. Op de eerste verdieping was een lamp aan, maar er was geen activiteit te zien. Met zijn handen in zijn zij bleef hij besluiteloos staan. Als er iemand thuis was, kende die persoon Judith misschien, bedacht hij opeens. Al zolang hij Judith kende, was ze bezig zich meer in haar Joodse

achtergrond te verdiepen. Ze had cursussen gevolgd bij het studiecentrum dat deel uitmaakte van het gebouw waar ook de synagoge in zat. Leiden was een kleine stad. Sinds Peter hier was gaan studeren, had hij nooit iemand ontmoet met wie hij geen gemeenschappelijke kennis had.

6

Rechts aan het einde van de gevelwand staat de Leidse synagoge. De huidige synagoge werd gebouwd in 1762 en heeft een historisch interieur dat grotendeels uit het midden van de negentiende eeuw dateert. De synagoge werd tijdens de Tweede Wereldoorlog door NSB'ers beschadigd en leeggeroofd. Pas in 1947 kon de Joodse gemeente de synagoge weer in gebruik nemen. Naast de eigen parochet (gordijn voor de kast met thorarollen) heeft de Leidse synagoge zich ook ontfermd over zes parochets van Joodse gemeenten die na de Tweede Wereldoorlog niet meer bestonden.

Boven de deur staat de Hebreeuwse tekst: *De heerlijkheid van dit laatste huis zal groter worden, dan van het eerste, zegt de Hére der heirscharen.*

De synagoge is niet openbaar toegankelijk. Voor groepen is het mogelijk rondleidingen te krijgen. Zie voor actuele informatie hierover <http://www.joodsleiden.nl/informatie/>.

Sla vanuit het Van der Werfpark linksaf en ga de brug over de Steenshuur op.

G

Rechts is het begin van het Gangetje te zien, oorspronkelijk een smalle gracht met een nog smallere steeg ernaast. Toen in verband met het toenemende autoverkeer elders in de stad een aantal grachten werd gedempt, werd het Gangetje, om diezelfde reden, overkluisd. Het is nog steeds mogelijk om onder het Gangetje door te varen.

Ga voorbij de brug linksaf de Steenshuur op. Neem de eerste straat rechts (Langebrug).

H

Op de hoek met de Ketelboetersteeg vindt u Heerenkapsalon Kapper Eric. Kapper Eric (Flanderhijn) is een traditionele kapper en zijn zaak ademt de sfeer van een ouderwetse *barbershop*. Zijn eerste baas was de laatste officiële 'corpskapper' van het studentencorps (nu Sociëteit Minerva) en Eric knipt nog steeds de 'commissarissen van bijstand' (ontgroening toezicht commissie) van Minerva. Ongeveer de helft van zijn klanten zijn studenten. Als corpskapper heeft hij het embleem van Minerva boven de deur hangen en in de zaak staat een beeld van de godin Minerva.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Toen hij de Heerenkapsalon Kapper Eric zag, kreeg hij de spontane ingeving zich te laten knippen en scheren om zo zijn herkenbaarheid te verkleinen. Hij opende deur van de kapperszaak, die enige vermaardheid genoot vanwege het schitterende glas-in-loodraam en de ouderwetse inrichting met originele kapstoelen, alsof je zo de jaren vijftig binnenstapte. 'Wat mag het zijn?' vroeg de kapper, wiens eigen haar zo perfect gekapt was, dat hij zó als model in een catalogus kon. 'Ik wil mijn haar voor de verandering eens heel kort hebben,' zei Peter. 'Echt heel kort, zeg maar gemillimeterd.' De kapper keek hem via de spiegel geamuseerd aan. 'Vanwaar deze radicale beslissing, heer?' vroeg hij terwijl hij met een bijna teder gebaar door Peters haar streek. 'Op uw leeftijd, nog zo'n mooie bos haar... Het is bijna zonde.' 'Het is... Ik heb er lang over nagedacht,' zei Peter, die niet op deze weerstand gerekend had. 'Het is een lang verhaal, maar dit is een nieuwe fase in mijn leven. Een frisse start, zoiets. Ik wil niet heel mijn levensverhaal hier vertellen, maar--' 'U moest eens weten welke geheimen ik allemaal hoor van de mensen die hier in mijn stoel zitten. Er zou een leuk televisieprogramma in zitten.' 'Cut,' grapte Peter. 'Ja, dat zou misschien wel een aardige naam zijn. Maar goed... Een nieuwe lente, een nieuw kapsel,' zei de kapper, die zich gelukkig gewonnen gaf. 'En scheren graag.' Deze kapperssalon was naar Peters weten de enige in Leiden die ook nog schoor.

Loop verder de Langebrug af en sla linksaf de 'Gekroonde Liefdespoort' in. Ga aan het einde van het voetpad rechtsaf en neem een van de twee doorgangen in de muur naar het Van der Speckhofje. Ga door de deur aan de andere kant en de smalle gang daarachter naar het Pieterskerkhof. Loop schuin rechtdoor de Kloksteeg, naast de Pieterskerk, in.

7

De eerste Pieterskerk werd in 1121 gewijd aan de heiligen Petrus (Pieter) en Paulus. Deze kerk diende als hofkapel voor de graven van Holland. De priesters waren leden van de Duitse Orde, een religieuze ridderorde. De huidige kerk kwam tot stand in de vijftiende en zestiende eeuw. Oorspronkelijk bevond zich aan de pleinzijde een 110 meter hoge toren. Deze is aan het begin van de zestiende eeuw ingestort. Sinds 1971 is de kerk niet meer als zodanig in gebruik, maar worden er onder andere plechtigheden van de Universiteit Leiden in gevierd. Ook wordt hier sinds 1574 elk jaar een dankdienst gehouden bij de viering van

het Leidens Ontzet.

Wie de kerk wil bezoeken kan dit doen via het Pieterskerkcafé op Kloksteeg 16. Er wordt entree gevraagd.

Bij activiteiten kan de kerk gesloten zijn. Zie voor actuele openingstijden:

<http://www.pieterskerk.com/nl/agenda/>.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Hij wist dat er vorig jaar een café geopend was, aan de kant van de Kloksteeg. Hij was er weleens koffie gaan drinken, een fijne, rustige plek om de krant te lezen. Het café gaf ook toegang tot de kerk. Terwijl hij zich in een snel wandeltempo in de richting van de gang bewoog, bleef hij in de buurt van de muur. Toen hij eenmaal binnen was, zag hij dat het kantoortje, waar normaal gesproken de portier zat, geheel verlaten was. Op een bureau stond een computer met op het scherm de homepage van de kerk. Vanuit het café klonken de geruststellende geluiden van klassieke muziek en het gesis van een koffiezetapparaat. Peter wist dat hij een groot risico nam door plaats te nemen achter een computer in een soort levensgroot aquarium, maar hij had haast. Hij liep door de gang en keek, meer voor de vorm, nog een keer om voordat hij de ruimte binnenging. Opeens ging de schuifdeur van het café open. Er verscheen een jongeman, een ober zo te zien aan het schort dat hij om zijn middel droeg. Hij stond stil en keek Peter verrast aan. Door het glas kon Peter niet goed horen wat de ober zei, maar je hoefde geen geofende liplezer te zijn om uit de bewegingen van zijn mond op te maken dat hij iets als 'wat doet u daar?' zei. Peter stak joviaal zijn hand op, alsof hij een collega groette die hij die dag voor het eerst zag. Onmiddellijk stond hij op en verliet de ruimte om richting het café te lopen, maar de jongen versperde hem de doorgang.

Loop verder de Kloksteeg in, tot huisnummer 13.

I

Onder Kloksteeg 13 en de gevelwand tegenover de Pieterskerk liep vroeger de Donkeregracht vanuit het Rapenburg (zie hiervoor bij punt E) tot voorbij het Gerecht aan de andere kant van het plein (zie verderop bij punt 8). Dit was oorspronkelijk een belangrijke transportroute, maar na voltooiing van het Gravensteen (zie punt J) en de Pieterskerk werd de gracht overkluisd en werden er huizen op gebouwd. Nadat delen van de gracht waren gedempt werd het deel onder Kloksteeg 13 als kelder in gebruik genomen.

Steek het Pieterskerkplein schuin over en neem de eerste steeg links (Muskadelsteeg). Ga op het volgende plein (Gerecht) schuin naar links.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Hoewel het tegen zijn principes was om al lopend op zijn mobiel te kijken – hij gaf altijd af op al die mensen die zich als een soort zombies voortbewogen, hun blik op het scherm gericht – opende hij toch de site debijbel.nl om even snel te kijken waar het citaat op sloeg. De verbinding was wat traag. Toen tijdens een college eens beelden van de hel ter sprake waren gekomen, had Peter spontaan gevraagd welk beeld zijn studenten van de hel hadden. Een jongen had zonder enige spot geantwoord: 'De hel is een plek met extreem traag internet.' Op dit moment hoopte Peter vooral dat hij even geen bekenden tegen zou komen. Terwijl hij door de Doelensteeg en via het Rapenburg naar het Gerecht liep, laadde de pagina zich langzaam. Hij klikte op 'Romeinen' en uiteindelijk op '13'. Pas toen hij bij de Pieterskerk aangekomen was, verscheen de tekst in beeld.

J

Het Gravensteen (in het midden, met toren) werd in de veertiende eeuw gebouwd als gevangenis voor de graven van Holland en later voor de stad Leiden. In de zestiende eeuw werd het complex uitgebreid met een cellenblok (links) en in de zeventiende eeuw met de stedelijke rechtbank of 'vierschaar' (rechts). Op het Gerecht werden tot het midden van de negentiende eeuw openbare lijfstraffen en executies voltrokken. De rechters keken toe vanaf de galerij voor het Gravensteen. Het publiek werd op afstand gehouden door een grachtje waarvan de loop in de bestrating is aangegeven met een lijn van blauwe natuurstenen.

Loop door tot de hoek van de Houtstraat en de Papengracht.

8

Het grote gebouw aan de andere kant van de straat is het Rijksmuseum van Oudheden (de ingang is op het Rapenburg, aan het einde van de Houtstraat rechts). Dit museum werd in 1818 gesticht door koning Willem I en herbergde onder andere beelden en oudheden afkomstig van de Leidse Universiteit. De collecties breidden zich met name in de loop van de negentiende eeuw sterk uit. Beroemde voorwerpen in de collectie zijn de Egyptische beelden van Maya en Merit en de middeleeuwse *fibula* (mantelspeld) van Dorestad. Topstuk is de openbaar toegankelijke Taffeh-tempel in de hal van het museum. Dit was een geschenk van de Egyptische regering aan Nederland als dank voor de hulp bij de reddingsacties om oude monumenten die

bedreigd werden door de bouw van de Aswandam te verplaatsen.

De Papengracht was het laatste deel van de Leidse Vliet. In tegenstelling tot de Donkeregracht, waar huizen overheen gebouwd werden, bleef dit een woongracht met statige herenhuizen. De gracht werd in 1633 overkluisd en is, tegelijk met de Langebrug, in 1956 vervangen door riolering.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Ze staken de Doelenbrug over naar de Houtstraat, die naar de Papengracht leidde. Al snel stonden ze voor de personeelsingang van het museum. Fay opende de deur en schakelde de beveiliging uit. Een kort blietje was te horen, waarna ze de deur achter zich sloten. Fay en Peter liepen door een grote kamer met een zeer hoog plafond. Via een deur kwamen ze in het museum uit, op de plek van de museumboekhandel. Vervolgens passeerden ze de tempel van Taffeh, die in de jaren zestig van de vorige eeuw gered was uit Egypte, waar toen een groot gebied onder water was gezet voor de aanleg van de Aswandam. De poortjes tot het eigenlijke museum waren gesloten, maar Fay pakte een magneetkaart waarmee ze de toegang opende. 'Zijn hier eigenlijk geen camera's?' 'Jawel,' antwoordde Fay. Om haar woorden te onderstrepen stak ze een duim op naar een van de bewakingscamera's. Onmiddellijk richtte Peter zijn blik op de grond. 'Ze kennen me,' zei Fay geruststellend. 'Als ze al kijken...'. Ze namen de trap naar de eerste verdieping, de afdeling met Romeinse voorwerpen. In de eerste zaal zag Peter onmiddellijk de vitrine met daarin het bronzen viziermasker dat in het Leidse Roomburg gevonden was, het vroegere Romeinse kamp Matilo.

Loop de Papengracht helemaal uit tot de Breestraat en sla daar rechtsaf.

K

Aan de overkant van de straat, op Breestraat 20, bevindt zich de sociëteit van studentenvereniging Quintus. De Algemene Leidse Studenten Vereniging Quintus werd in 1979 opgericht door ontevreden leden van studentenvereniging Augustinus (te progressief) en Sociëteit Minerva (te conservatief). Al snel werd het een van de grote drie studentenverenigingen in Leiden. Na jarenlang in het te kleine voormalig Katholiek Militair Tehuis hebben gezeten, kon in 1996 het huidige pand worden betrokken. De sociëteit van Quintus loopt door naar de erachter gelegen Boommarkt, waar ook de ingang is.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Een collega van Peter, die lid geweest was van Quintus, had hem weleens verteld over de twee raven in het wapen van de studentenvereniging, nota bene Hugin en Munin genaamd, naar de raven van Odin. De leden van Quintus vergeleken zichzelf in zekere zin met deze twee raven: overdag ging ieder zijns weegs en 's avonds keerde men terug op het nest, op de sociëteit, om opgedane ervaringen en wijsheden met elkaar te delen. Veel dingen op Quintus verwezen ook naar de raven, zoals de borrelzaal, die Raevenzaal heette, of de vergaderruimte, Raevennest genaamd. Het jaarlijkse gala heette Raevenuesse... In vergelijking met de andere studentenverenigingen in Leiden was Quintus, opgericht in 1978, de *new kid in town*. De oudste was Minerva, het corps uit 1814, waar leden van het Koninklijk Huis die in Leiden gingen studeren lid van werden, net als vele latere politici, bestuurders en *captains of industry*. Daarna kwam het in 1886 opgerichte en van oorsprong gereformeerde SSR. Tegenwoordig vormde de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens hun grondslag. Het van huis uit rooms-katholieke Augustinus werd opgericht in 1893. Pas meer dan vijftig jaar later kregen ze gezelschap van een vierde vereniging, in 1952 om precies te zijn. Catena, een wat idealistische club die af wilde van de toen gangbare scheiding op basis van sekse en geloof. In 1978 kwam de Vijfde, oftewel 'Quintus' in het Latijn. '*Numquam Desperate*' kozen ze als zinspreuk. 'Wanhoop nimmer' of – in gewoon Nederlands – 'Geef nooit op'.

Loop verder de Breestraat in. Steek direct voorbij Sociëteit Minerva de straat over en loop de steeg naast Minerva in (Vrouwensteeg). Steek de Kippenbrug over.

(Wie op dit punt vindt dat de wandeling te lang duurt kan hier de route met ongeveer een kwartier inkorten. Sla in dat geval direct over de brug rechtsaf de Stille Rijn op, ga aan het einde naar links en loop door tot de winkelstraat. U bent weer op de aanbevolen route bij de Hartenbrugkerk.)

Ga rechtdoor het tweede deel van de Vrouwensteeg in. Sla in de winkelstraat linksaf en neem vervolgens de tweede steeg rechts (Sionsteeg).

9

Aan het einde van de huizenrij aan de linkerkant bevindt zich het Groot Sionshof. Het hof werd in 1480 gesticht aan de Papengracht, maar verhuisde in 1668 naar deze locatie. Het voormalige klooster dat zich hier bevond, werd toen tot woonruimte verbouwd, naar een ontwerp van stadsbouwmeester Willem van der Helm. Het Groot Sionshof was oorspronkelijk bestemd voor echtparen. Als een van hen overleed, moest de ander het hof binnen veertien dagen verlaten. Voor de overgebleven partners werd in de zeventiende eeuw, nog naast het oude Sionshof op de Papengracht, een Klein Sionshof gesticht.

Het hofje is privéterrein, maar overdag is de poort meestal open. Respecteer als u een kijkje wilt nemen

alstublieft de privacy van de bewoners.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Peter besloot eerst bij Judith langs te gaan, de enige met wie hij in vertrouwen over de absurde situatie zou kunnen praten. Als hij naar het politiebureau aan de Langegracht liep, kwam hij praktisch langs haar huis. Nog geen tien minuutjes later was hij bij het Sionshofje, gelegen in een zijstraatje van de Haarlemmerstraat. Hij opende de zware groene poortdeur en kwam uit op het grote binnenhof, omzoomd door een pad van straatklinkers. In het huisje van Mark brandde geen licht. Logisch, aangezien hij op reis was, maar ook bij Judith was het donker. Zo vroeg lag ze toch nooit op bed? Zou ze ergens heen zijn? Hij keek door het raam naar binnen, maar de woonkamer leek echt verlaten. Onder de derde bloempot op de grond had Judith standaard de huissleutel liggen, wist hij. Hij pakte hem eronder vandaan, opende zachtjes de deur en deed het licht aan. Bijna op hetzelfde moment kwam er een nieuw appje binnen.

Ga direct voorbij het Groot Sionshof linksaf en sla daarna rechtsaf de Lange Lijsbethsteeg in. Loop deze uit tot aan het water.

(Let op! Nummer 10 op de kaart in het boek volgt ná nummer 11 in de tekst.)

11

Schuin links aan de overkant van het water ligt Museum De Lakenhal. De Lakenhal werd in 1640 gebouwd en is eveneens een ontwerp van Arent van 's-Gravesande. Hier werd het Leidse laken (een vervilte wollen stof) gekeurd en voorzien van een kwaliteitsmerk in de vorm van een loodje. Leids laken was van hoge kwaliteit en Leidse lakenloodjes zijn dan ook teruggevonden tot in Amerika en China. Sinds 1874 is hier Museum De Lakenhal gevestigd. Topstuk in de collectie van het museum is het altaarstuk *Het laatste oordeel* van Lucas van Leyden, dat zich oorspronkelijk in de Pieterskerk bevond. Vanwege een ingrijpende verbouwing is het museum tot medio 2018 gesloten. *Het laatste oordeel* is tot die tijd te zien in de Ere galerij van het Rijksmuseum in Amsterdam.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Inmiddels liep Peter in de hoofdzaal in het midden van het museum, waar het topstuk van de collectie stond, *Het Laatste Oordeel* van Lucas van Leyden. Oorspronkelijk had het in de buurt van het doopvont in de Pieterskerk gehangen, maar nu stond het zo op een open constructie van palen dat je er helemaal omheen kon lopen. Als een van de weinige altaarstukken in heel Nederland had het de Beeldenstorm van 1566 overleefd. Lucas van Leyden gaf een levendig beeld van de Dag des Oordeels zoals die in het boek Openbaring beschreven werd. Op het grote middenpaneel was te zien hoe engelen mensen selecteerden, die allemaal naakt waren, onder het toeziend oog van Jezus, die op een troon boven de wolken zat, aan weerszijden geflankeerd door apostelen. Ze scheidden het kaf van het koren. Zoals in Matteüs 25 beschreven werd, gingen de goede mensen, degenen die de naakten gekleed, de hongerigen gevoed, de dorstigen gelaafd hadden, naar links – van Jezus uit gezien naar rechts. Zij werden uiteindelijk omhooggevoerd naar de hemel, waar een eeuwige beloning op hen wachtte. Degenen die geen van de Zes Goede Werken gedaan hadden, werden door afschuwelijke demonen de andere kant op afgevoerd, waar het altijd brandende vuur al hoog oplaaide. Hun wachtten eeuwige folteringen, geweent en tandengeknars.

Sla rechtsaf de Oude Vest op. Neem voorbij de Leidse Schouwburg de eerste steeg rechts, steek een dwarsstraat over en loop de Vrouwenkerksteeg in tot een poortje aan de rechterkant.

10

Het poortje bood toegang tot het Caeciliagasthuis. In dit voormalige klooster werd in 1596 een ziekenhuis gevestigd, dat in 1636 een overeenkomst met de Leidse Universiteit aanging, zodat praktijkonderwijs aan het ziekbed kon worden gegeven. Het Caeciliagasthuis was hiermee het eerste academische ziekenhuis van Nederland en een voorloper van het huidige Leids Universitair Medisch Centrum. De beroemde arts, botanicus en scheikundige Herman Boerhaave (1668-1738) behandelde hier patiënten en gaf er les aan studenten. Hij was tevens hoogleraar en rector magnificus van de universiteit. Tegenwoordig is hier Museum Boerhaave gevestigd, het Rijksmuseum voor de Geschiedenis van de Natuurwetenschappen en de Geneeskunde. Een bezienswaardigheid is de reconstructie van het Anatomisch Theater van de Leidse Universiteit en een topstuk in de collectie is een microscoop van Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723). Vanwege een verbouwing is Museum Boerhaave tot november 2017 gesloten. De ingang is aan het einde van de Vrouwenkerksteeg naar rechts.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Peter probeerde zich een nonchalante houding aan te meten toen hij bij het Boerhaavemuseum tegen de muur naast de deur aan leunde, maar vanuit zijn ooghoeken spiedde hij voortdurend naar binnen om te zien of er al iemand open kwam doen. Het geluid van de sleutel die eindelijk omgedraaid werd in het slot kwam

als een bevrijding, alsof hij een gevangene was die gehaald werd voor zijn dagelijkse uurtje luchten. Hij stapte de ruime ontvangsthal van het museum binnen. Zijn jas hing hij aan de kapstok, maar zijn pet hield hij op. De medewerker die de deur geopend had, was achter de kassa gaan zitten. Verder was er niemand in de ruimte aanwezig. Hoewel hij een Museumkaart had, kocht hij gewoon een entreekaartje, waarbij hij probeerde geen oogcontact te maken met de medewerker. Peter duwde de glazen deur open die toegang gaf tot de museumwinkel en het café, passeerde het anatomisch theater en nam de trap naar boven, die uitkwam op een zaal waar oude medische instrumenten tentoongesteld werden. Rechts lag de zaal waar hij voor gekomen was. Hij bekeek de verschillende planeten die verstillend in hun baan om de zon hingen aandachtig, maar niets wees op een aanwijzing die hem verder zou helpen. Hij staarde naar de zon zelf, de beschermende planeet van de Zonneloper, maar ook daar was niets afwijkends aan te ontdekken.

Loop verder de Vrouwenkerksteeg door en neem de eerste steeg links (Dolhuissteeg) naar de Lange Mare.

L

De Lange Mare is van oorsprong een veenvlinder die vanuit het noorden naar de Rijn liep. Al vroeg kwam een deel binnen de stadsgrenzen te liggen en werd het een gracht. Vanwege stankoverlast en om verspreiding van besmettelijke ziekten via het water tegen te gaan werd er vanaf het midden van de negentiende eeuw regelmatig voorgesteld de Lange Mare te dempen, maar vanwege de betekenis voor het scheepvaartverkeer ging dit telkens niet door. Uiteindelijk werd in 1950 toch besloten tot demping, nu vanwege het toenemende autoverkeer. Sinds die tijd worden er in de Leidse gemeenteraad regelmatig voorstellen gedaan de Lange Mare weer te open te graven, tot nu toe zonder resultaat.

Sla op de Lange Mare rechtsaf en loop door tot de winkelstraat (Haarlemmerstraat). Halverwege de Haarlemmerstraat bevindt zich de Hartenbrugkerk.

12

De in 1836 en 1837 gebouwde Hartenbrugkerk is een van de weinige voorbeelden in Leiden van de zogeheten 'Waterstaatstijl'. In de eerste helft van de negentiende eeuw werden veel (semi)openbare gebouwen, waaronder deze kerk, namelijk door ingenieurs van het ministerie van Waterstaat ontworpen. De kerk is indirect genoemd naar brouwerij 't Witte Hart', die tot het eind van de achttiende eeuw op deze plek stond. Volgen sommigen zitten onder de kerk nog de originele bierkelders van de brouwerij verborgen. Boven de ingang van de kerk staat de Latijnse spreuk: *Hic Domus Dei est et Porta Coeli (Dit is het huis van God en de poort naar de hemel)*. Naar het laatste woord daarvan heet de kerk in de volksmond ook wel 'Coeliekerk'.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Zo keerde Daniël, na een kerkloze periode waarin de vrije zondagen geen scharnier meer hadden waaromheen ze draaiden, toch weer terug in de schoot van de moederkerk. Van het begin af aan bezocht hij de Coeliekerk halverwege de Haarlemmerstraat, op loopafstand van het studentenhuis waar hij woonde. De nabijheid van het in neoclassicistische stijl opgetrokken godshuis, dat hij van het begin af aan schitterend gevonden had, was aanvankelijk de hoofdreden om precies deze kerk te bezoeken. Voor een groot deel lag de liturgie toch al vast natuurlijk, wat hem het warme gevoel gaf in een eeuwenoude traditie opgenomen te worden, compleet met wisselgebeden, de per periode van het kerkelijke jaar wisselende liturgische kleuren, de kaarsen en de vertrouwde geur van de wierook, die opsteeg uit het zilveren ei waarmee een misdienaar rond het altaar liep. Wat dat betrof had hij ook een andere kerk kunnen bezoeken, maar al snel werd de priester, Tiny Straus, voor hem de reden daar te blijven. In zijn korte preken legde Tiny een zekere intensiteit die Daniël nooit eerder bij katholieke voorgangers had ervaren. De handelingen rond de communie, het breken van de enorme hostie – die het formaat had van een kleine frisbee – het zegenen van de wijn, het uitspreken van de vaste formuleringen, dit alles deed hij met een vurigheid die de indruk wekte alsof de priester ze ofwel voor de eerste keer dan wel voor de laatste keer in zijn leven verrichtte, alsof de hostie voor zijn ogen daadwerkelijk in het lichaam van Christus veranderde en de kelk daadwerkelijk tot aan de rand toe gevuld was met het kostbare bloed van het lam Gods, dat wegnam de zonden der wereld.

Sla op de Haarlemmerstraat linksaf (richting de Hema) en ga direct de eerste steeg rechts in. Steek de eerste brug over.

(Let op! Het volgende stukje van de route staat niet op de kaart in het boek aangegeven.)

Ga rechts de houten trap af en loop, indien mogelijk, door naar het midden van het terras. Kijk dan achterom.

13

Café Annie's is volledig gevestigd in de gewelven van de Hoogstraat (eigenlijk een brug) en de kelders van

de huizen aan die straat. Met de Sint Jansbrug links en de Visbrug rechts was het in de middeleeuwen één lange brug. Tot de stad Leiden eigen bruggen ging bouwen, was deze overbrugging de enige vaste oeververbinding over de Rijn tussen de Noordzee en Utrecht. Nog in de middeleeuwen werd de oorspronkelijke houten brug gaandeweg vervangen door drie bruggen met stenen gewelven. De bruggen van de Hoogstraat werden gebruikt voor de opslag van goederen. Die konden direct vanaf het water naar binnen worden gebracht. Na ze in ernstig verval waren geraakt, werden de gewelven in de jaren tachtig van de twintigste eeuw gerestaureerd en deels in gebruik genomen door wat toen nog Annie's Verjaardag heette.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

Sinds enkele jaren vonden er, naast de gedemptegrachtenwandelingen, in Leiden de zogenaamde Broodje Aap-stadswandelingen plaats, waar Peter en Judith een keer aan meegedaan hadden. Om de zoveel tijd hield de stadsgids stil om een verhaal te vertellen over de plek waar ze zich bevonden. De deelnemers moesten vervolgens aangeven of ze dachten dat het verhaal waar was of niet. Er was ook een verhaal over de waterput in de Burcht geweest dat als 'onwaar' was weggezet. Al in de zeventiende eeuw was men ervan overtuigd dat deze put het begin was van een onderaardse gang die doorliep tot het 'wapenhuys der Romeynen na by Cat-wijck', zoals het in de bronnen vermeld stond. De tunnel zou gegraven zijn tijdens het Spaanse beleg van de stad in 1573-1574. Dat er in de put in die tijd een levende haring gevonden zou zijn, wat zou wijzen op een verbinding met de kust, kon vanzelfsprekend naar het rijk van de fabelen verwezen worden, maar de hardnekkige geruchten over tunnels werden door veel mensen voor waar aangenomen. En was een café als Annie's Verjaardag niet gevestigd in de historische gewelven waarvan ook iedereen 'wist' dat die deel uitmaakten van een ondergronds gangenstelsel naar de Burcht? In verband met de dichte bebouwing op die plekken waren er eigenlijk nooit serieuze pogingen ondernomen om het waarheidsgehalte van deze oude verhalen te onderzoeken. Hoewel Peter toch veel van de Leidse geschiedenis wist, had hij het in bijna de helft van de gevallen fout gehad. De les die ze na afloop hadden getrokken was: als het verhaal té onwaarschijnlijk is om waar te zijn, dan is het waarschijnlijk waar.

Ga terug de houten trap op en rechtdoor de Oude Rijn op. Sla tegenover een bruggetje halverwege rechtsaf het Van der Sterrepad in. Loop door tot het plein voor de Burcht.

(Let op! Nummer 14 op de kaart in het boek volgt ná nummer 15 in de tekst.)

15

De Burcht is het oudste monument van Leiden en ook het enige Nederlandse 'mottekasteel' dat bewaard is gebleven. De kunstmatige heuvel (motte) dateert al uit de negende eeuw. Oorspronkelijk stond daarop een houten verdedigingswerk. De huidige tufstenen burcht werd in de tweede helft van de dertiende eeuw gebouwd. Omdat de Burcht niet lang daarna midden in de stad kwam te liggen, verloor hij zijn militair belang. Onderaan de heuvel zijn twee ingegraven zeventiende-eeuwse waterkelders te zien. Deze voedden tot in de negentiende eeuw de Visfontein aan de Nieuwe Rijn. Bij feesten kon er ook een vat bier of wijn op worden aangesloten. Elders in de voet van de heuvel bevindt zich een wijnkelder. Volgens een hardnekkig gerucht loopt er een ondergrondse gang tussen de put in de Burcht en de Hooglandse kerk. Een nog fantastischer gerucht luidt dat er tussen de Burcht en de Romeinse vesting Brittenburg bij Katwijk aan Zee een tunnel heeft gelopen. Als bewijs hiervoor zou er ooit een levende haring in de punt van de Burcht zijn gevonden. De eigenaren van panden rondom de Burcht betalen nog steeds 'burchtgeld', omdat ze onder bescherming van de Burcht wonen. De Burcht is overdag vrij toegankelijk.

Fragment uit Het Pauluslabyrint

'Sinds ik gepromoveerd ben,' zei Mark, 'krijg ik met enige regelmaat dingen opgestuurd, schrijfsels van amateurs die denken de code te hebben gevonden waarmee het boek Openbaring te begrijpen is. Of die zeggen over het definitieve bewijs te beschikken dat Jezus nooit aan het kruis gestorven is... Maar dit... Kijk, meestal is het onzin en je zou het direct weg kunnen gooien, maar ik bewaar altijd alles. Op een dag wil ik er misschien nog eens iets mee doen. Soms lijken bepaalde ideeën gek of denkt de hele wereld dat een schrijver krankzinnig is, maar zo'n persoon kan ook gewoon zijn tijd ver vooruit zijn. Vandaag had ik er weer eentje, van ene meneer...' Hij keek op het schutblad. '...meneer Goekoop uit Zierikzee, Zeeland. Het gaat over de Burcht. Volgens hem heeft die vanaf het begin af aan een astrologische functie gehad. Kijk, hij heeft er zelfs tekeningen bij gemaakt.' Mark hield een blaadje met een verrassend fijne pentekening van de Burcht omhoog, waarop de ruimte tussen de kantelen vrijgelaten was zodat het geheel sterk op een Stonehengeachtige steenkring leek. 'Hij heeft een hele theorie, dat op het moment van de zonnwende op 21 maart de eerste stralen van de zon precies door de hoofdepoort schijnen, daarbij rekening houdend met de precessie van de aarde. De aarde is te vergelijken met een tol die niet precies rechtop staat, ingewikkeld verhaal... Via allerlei berekeningen probeert hij aan te tonen dat de oervorm van de Burcht al ver voor onze jaartelling gebouwd moet zijn. Het woord megaliet is volgens hem niets anders dan een afgeleide van het Griekse *mega-leithos*, oftewel, Groot-Leiden. Hier, aanvullend bewijs denkt hij te hebben gevonden door de plaatsing van de drie bomen in het midden van de Burcht, die precies opgesteld staan zoals de drie sterren

in het midden van het sterrenbeeld Orion. Je weet wel, net als de piramides in Egypte.'

14

Tegenover de Burcht bevindt zich de Openbare Bibliotheek. Deze is gevestigd in het voormalige Heerenlogement. Deze chique herberg werd in het midden van de zeventiende eeuw gebouwd in opdracht van het stadsbestuur van Leiden om er voornamelijk gasten van de stad in onder te kunnen brengen. Ook diende het als Venduhuis (Veilinghuis). Tot in de jaren dertig van de vorige eeuw heeft het als hotel dienstgedaan. In 1981 kwam de Openbare Bibliotheek Leiden erin. De ingang bevindt zich om de hoek, net buiten de poort in de Nieuwstraat. Iets verderop, tegenover café De Twee Spiegels, staat de ondergrondse vuilcontainer waar het mysterie van *Het Pauluslabyrint* zijn aanvang heeft.

Fragment uit *Het Pauluslabyrint*

Zonder Peter aan te kijken gaf Daniël antwoord, terwijl hij bleef klappen voor burgemeester Freylink, die vlak langs hen heen liep. 'Ik heb in het midden van de kuil een hoopje zand neergelegd. Hij gaat dat met een graafmachine naar boven halen. Dat is dan de symbolische opening van het project.' 'Een beetje omslachtig, vind je niet?' 'Tja, we hadden hem ook met een emmer die kuil in kunnen sturen, maar dit is wat chiquer. Freylink was er enthousiast over. En hij is historicus van huis uit, dat weet je toch, dus hij vindt het leuk om er zo bij betrokken te worden. Hij heeft zelfs ergens op een bouwterrein geoefend.' Freylink zat inmiddels in de graafmachine en had het deurtje dichtgedaan. De motor ronkte gelijkmatig, terwijl de burgemeester behoedzaam in de richting van de kuil reed. Aan weerszijden liepen enkele mannen stapvoets mee, met plechtige gezichten alsof ze dragers van de kist bij een begrafenis waren. Toen ze bij de kuil aangekomen waren, deden ze allemaal een paar passen terug. Daniël stak zijn beide duimen op naar Freylink, die een hendel naar zich toe haalde om de grijparm in beweging te brengen. Alles leek volgens plan te verlopen. Het ging rustig en beheerst, wat inderdaad enige oefening verraadde. Ondertussen was de graafarm bijna helemaal in het gat verdwenen. Nu was het zaak met de grote schep een hap uit het zand te nemen en die voorzichtig naar boven te brengen. Het luisterde nogal nauw omdat er niet heel veel ruimte leek te zijn om te manoeuvreren. Na het voortvarende begin leek de burgemeester nu even te aarzelen. Het geronk van de motor werd wat luider en er kwamen wat grotere wolkjes rook vrij. De schep leek vast te zitten. De machine helde een klein beetje voorover. Iemand uit het publiek slaakte een gillette, een paar toeschouwers lachten zenuwachtig. Opnieuw kwam de grijparm in beweging. Toen klonk er plotseling een oorverdovend lawaai. Brekende stenen vermengd met het geluid van een motor die te hoge toeren leek te draaien. De pufjes rook waren nu een grote, gitzwarte wolk geworden; de geur van diesel verspreidde zich, en de machine helde voorover. Twee mannen deden nog een poging hem weer in de oorspronkelijke positie terug te brengen door eraan te hangen, maar dat was kansloos. Peter zag dat het normaal zo ontspannen gezicht van de burgervader vertrokken was van angst. Freylink probeerde nog het deurtje open te duwen, maar de machine stortte zich al voorover het gat in.

U bent aan het einde van de wandeling gekomen. Vanaf hier zijn er volop mogelijkheden om Leiden verder te ontdekken, te winkelen, een museum te bezoeken (u bent er onderweg verscheidene gepasseerd) of ergens wat te drinken of te eten.

Wie terug wil naar station Leiden Centraal kan het beste het laatste deel van de route teruglopen naar de Haarlemmerstraat. Sla daar linksaf en loop de straat helemaal uit, steek de weg en de brug over en volg de hoofdweg met de bocht mee naar rechts. Loop dan rechtdoor tot u bij het station bent aangekomen. Ongeveer halverwege passeert u de Rijnsburgerbrug, waar de wandeling begon.